

О. М. Кікінежді

Тернопіль, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

ПРОБЛЕМА САМОВИЗНАЧЕННЯ МОЛОДІ НАДЗБРУЧЧЯ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

В умовах євроінтеграції проблема досягнення гендерної рівності в Україні як впровадження національного механізму рівноправності жінок та чоловіків у всі сфери функціонування суспільства передбачає забезпечення рівного доступу обох статей до соціально-економічних і культурно-освітніх ресурсів як невід'ємної умови дотримання основоположних прав і свобод людини, що актуалізує проблему дослідження конструювання гендерної ідентичності задля прогностики вирівнювання можливостей самореалізації молодого покоління.

Гендерна (паритетна) демократія важлива не лише для міжнародного визнання, але і для внутрішньої динаміки нашої країни, для реалізації базових соціальних програм. У Білій книзі Ради Європи з міжкультурного діалогу «Жити разом у рівності та гідності» (2008) визначено керівні принципи мирного співіснування у вільному суспільстві людей різних рас, релігій і культур, зокрема: «Рівні права чоловіків і жінок, проголошені у преамбулі до Статуту ООН, не можна заперечити або ігнорувати, особливо у демократичному суспільстві. Повага до інтересів групи або релігійних переконань у жодному разі не може вважатися виправданням для недопущення дівчат до будь-якої форми освіти, яка доступна хлопцям, або до ізоляції дорослих жінок від нормального спілкування в суспільстві поза їхнім домом».

Гендерна культура розглядається як система соціально-економічних, правових та етнопсихологічних умов існування суспільства, що сприяє становленню чоловіка та жінки як різних біологічно, проте соціально рівноцінних особистостей. У психологічному вимірі особливого значення набуває зміст цінностей, що культивуються у гендерному освітньому дискурсі, орієнтація на егалітарний характер статевої ролі, який забезпечує їх універсалізацію та взаємозамінність. Гендерна освіта та виховання як виклик часу відповідно до міжнародних та національних стандартів якості життя та освіти потребує реальних змін в соціокультурному просторі, зокрема ідеології родини, школи, ЗМІ, розробки інноваційних гендерно-освітніх технологій згідно чинних нормативно-правових документів України (стаття 24 Конституції України, Закони України «Про освіту», «Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків та жінок» (5.09.2005), Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») тощо.

Гендерна субкультура суспільства – це сфера ідеології макросистеми. Традиції, звичаї, ментальність народу, взаємодія різних субкультур можуть нести в собі різні гендерні настановлення – як егалітаризм, так і сексизм, дискримінацію за статтю.

Патріархальна (традиційна) дискурсивна конфігурація поділяє сфери діяльності, суспільні та сімейні ролі на чоловічі та жіночі, як відповідно домінуючі і підлеглі. Егалітарна (демократична) —пропагує рівність та взаємозамінність у різних сферах діяльності чоловіків та жінок як рівноцінних особистостей. Сучасний етап розвитку українського суспільства спричиняє амбівалентне ставлення до системи гендерних ролей, конфлікт між давнім дихотомічним їх розподілом та новими, егалітарними викликами до них. Гендерна асиметрія спостерігається в «маскулінізації» та «фемінізації» студентського контингенту. Таку гендерну диспропорцію можна пояснити однобічністю гендерної соціалізації, а також психологічним тиском навіюваних соціумом статевих стереотипів.

Порівняння даних соціально-психологічних досліджень свідчить, що гендерний дискурс офіційної ідеології країни, з одного боку, та статоворольові настанови українців, з іншого, живуть своїм власним життям, не перетинаючись ні на мікро-, ні на макрорівнях. Це, можливо, зумовлено тим, що розробка гендерних питань на українській ниві була підмінена значною мірою або західним, або східним ґрунтом, без уваги до ментальності, архетипів, традицій народу. На різних щаблях історії домінуючою гендерною рисою українців була пошана до волі жінки, партнерство статей, індивідуалізація характерів поза статевою належністю, взаємна довіра і „кордоцентричність” (Г.Сковорода, П.Юркевич).

Гендерні ролі є історично мінливими. Поляризація статевих ролей в патріархальних культурах спрямована на соціалізацію “сильної” і “слабкої” статей як маскулінного (предметно-інструментального, раціонального) і фемінного (опікунсько-експресивного, емоційного). Гендерні настанови на мікрорівні представлені його дихотомією, протиставленням, яке притаманне традиційним гендерним орієнтаціям. При цьому більшою мірою виражена тенденція – маскулінізація дівчат та фемінізація хлопців. Гендер як системотвірна ознака набуття особистістю ідентичності є важливим чинником національного розуміння буття юнаками та дівчатами, їх егалітарного життєздійснення (М. Богачевська-Хом’як, М.Боришевський, Т.Говорун, І.Кон, В.Кравець, В.Москаленко, В.Татенко, Т.Титаренко та ін.).

Гендерний підхід як ексклюзивна теорія та методологія на сьогоднішній день досить органічно увійшла у психологічну науку, оскільки гендерно-орієнтовані дослідження містять цінну інформацію, що забезпечує розуміння загальних і специфічних закономірностей особистісного розвитку представників жіночої та чоловічої статі. Перспективними в цьому плані є дослідження механізмів соціального пізнання на основі категорії гендеру в контексті психологічних концепцій С.Бем, крізь призму теорій гендерних схем і лінз гендера, а саме: лінз гендерної поляризації, андроцентризму та біологічного есенціалізму [1]. Не менш важливою видається також проблема формування егалітарних цінностей у гендерній культурі студентської молоді через так званий віковий пік статевої самоідентифікації, коли переважна

більшість молодих жінок і чоловіків розпочинає статеве й подружнє життя, яке є важливою сферою їх життєвого самоздійснення.

Актуальність проблеми зумовила мету даної статті – виявлення психологічних механізмів гендерного самовизначення особистості (в системі егалітарних чи патріархальних орієнтирів), репрезентації гендерного Я в студентському віці (на основі статевотипізованих чи андрогінних моделей). Дослідженням охоплено студентів 1-3 курсів ТНПУ ім. В. Гнатюка віком 18-23 роки (280 дівчат і 120 хлопців).

Встановлено, що в процесі життєвого самовизначення у молодіжному середовищі спостерігається відтворення гендерних стереотипів юнаками і прояв егалітарних установок дівчатами. Соціальне конструювання гендеру в молодіжному середовищі детерміновано гендерним простором сучасного суспільства, що характеризується подвійним протиріччям: з одного боку, частковим вирішенням шляхів утвердження формальної рівності статей та апеляцією до природного призначення жінки, з іншого — новим, альтернативним устроєм гендерних відносин, що ґрунтується на принципі «рівності у відмінності», тенденції рівних прав і можливостей для самореалізації молодих чоловіків та жінок як унікальних суб'єктів соціально-історичного дійства. На фоні «загальної соціальної трансформації» студентки частіше виявляють ліберальні установки, більше підтримують рівний розподіл ролей у сім'ї, прагнуть рівних можливостей для самореалізації. Ці тенденції дозволяють констатувати збільшення суб'єктного потенціалу, визначити психологічні перспективи майбутньої життєтворчості молодих жінок як виходу за межі звичного та виклику стереотипам. Результати дослідження свідчать про необхідність розроблення та впровадження особливої ідеологічної системи гендерних знань та практик, релевантних психологічним принципам паритетності та саморозвитку статей.

На поглиблення гендерних аспектів державної молодіжної політики спрямована діяльність Науково-дослідного центру з проблем гендерної освіти та виховання учнівської та студентської молоді НАПН України-Тернопільського національного педагогічного університету, кафедри педагогіки та гендерної рівності. Саме спільна взаємодія Центру з Управлінням сім'ї та молоді ОДА, Тернопільською міськрадою та громадськими організаціями дозволила окреслити і реалізувати наступні напрямки: аналіз впливу гендерних стереотипів на педагогічну культуру вчителя; гендерна ідеологія у вітчизняній гуманістичній педагогічній спадщині; гендерні аспекти підтримки і збереження здоров'я молоді в сучасних екосистемах (програми «Здоров'я тернополян», «Репродуктивне здоров'я населення Тернопільської області до 2015 р.», «Турбота»; гендерні особливості дошлюбної підготовки студентської молоді; гендерні перспективи лідерства; гендерний підхід до формування у студентів лідерських якостей керівника в освіті (впровадження постійно діючої акції „Гендер майнстрімінг”); розвиток інфраструктури Школи гендерної рівності; гендерні особливості батьківсько-дитячих відносин; гендерно-освітні технології: принципи, методичні аспекти та форми їх впровадження та ін.

Серед завдань на шляху досягнення гендерних індикаторів сталого розвитку міста та області – активізація молоді у комплексній програмі «Сім'я», розвиток гендерних перспектив зеленого та сільського туризму; інтеграція гендерної компоненти у сферу малого та середнього бізнесу, дослідження гендерних аспектів нелегальної міграції та торгівлі людьми, виявлення шляхів подолання насильства у родинях (спільно з ГО «Відродження нації» та Центром соціальних служб для сім'ї та молоді); активізація діяльності студентського самоврядування університету із молодіжними громадськими організаціями у контексті соціально-економічного, культурного та духовного розвитку міста з метою поєднання гендерних новацій із духовно-релігійною спадщиною, етнотрадиціями, національною історією, етикою міжкультурної комунікації в регіональному представництві; всебічне представлення громадськості в регіональних ЗМІ гендерних питань, обмін досвідом з гендерними центрами на теренах України та за її межами. Все вищесказане є чинниками успішного життєвого та професійного самоздійснення молоді в контексті європейської моделі гендерного паритету.